

Sammanfattning: Kontroversiella frågor i religionskunskap – lärares handlingsalternativ i undervisningen

Sverige är ett av världens mest sekulariserade länder och samtidigt ett mångreligiöst samhälle. Religionskunskap i skolan ska bidra till elevernas förståelse för olika religioner och livsåskådningar, samt utveckla deras förmåga att analysera etiska och moraliska frågor. Eftersom religion ofta berör människors identitet, kultur och värderingar uppstår lätt frågor som blir känsliga eller kontroversiella i undervisningen.

Syfte och frågeställningar

Syftet med den här systematiska översikten är att ge lärare i religionskunskap på högstadiet och gymnasieskolan en samlad bild av vad forskningen säger om hur de kan hantera kontroversiella frågor relaterat till religion och livsåskådning. Frågeställningarna som översikten besvarar lyder:

1. Vilka didaktiska handlingsalternativ har lärare för att hantera kontroversiella frågor i religionskunskapsundervisningen?
2. Hur påverkar lärares didaktiska vägval elevers förståelse för kontroversiella frågor?

Översiktens resultat

I översikten identifierar vi fem teman för hur lärare kan arbeta med kontroversiella frågor i ämnet religionskunskap:

- Relatera till sammanhanget.
- Växla mellan perspektiv.
- Navigera öppenhet och normativitet.
- Strukturera samtal.
- Dramatisera kontroverser.

Relatera till sammanhanget

Vad som är känsligt varierar mellan klasser, skolor och samhällskontexter. Lärare tvingas hantera vad som är kontroversiellt för en viss elevgrupp, i ett visst sammanhang, vid en viss tidpunkt. Detta innebär att lärare behöver vara beredda att ompröva sina didaktiska val noga och anpassa undervisningen för att möta aktuella förutsättningar. Att undervisa om kontroversiella frågor innebär att känna till vad som kan vara kontroversiellt, men också att ha en känslighet för när, hur och varför det blir det.

Växla mellan perspektiv

Lärare konfronteras med motsättningar mellan olika sekulära och religiösa normer om till exempel könsroller, sexualitet och mänskliga rättigheter. Ämneskunskap behöver därför förenas med relationskompetens för att skapa trygga klassrum där lärare kan växla mellan olika perspektiv. Oavsett undervisningsmetod är det viktigt att elever tränas i perspektivtagande och kritiskt tänkande.

Navigera öppenhet och normativitet

Det gäller att uppmuntra elever att uttrycka olika perspektiv, men också tydligt markera när åsikter strider mot demokratiska värden. Att göra avvägningar mellan öppenhet och normativitet förutsätter att läraren är trygg i sin yrkesroll, har didaktiska strategier att luta sig mot och vågar stå kvar i det osäkra när samtalet blir svårkontrollerat. För att läraren ska kunna vara modig i undervisningen behövs också ett kollegialt och institutionellt stöd.

Strukturera samtal

För att undvika polarisering kan läraren använda metoder för att strukturera samtal. Ett tryggt klassrumsklimat är centralt för att strukturera samtal så att de leder till konstruktiva diskussioner i undervisningen. Diskussioner kan ge elever möjlighet att uttrycka sig, bli lyssnade på, pröva nya idéer, och lära sig leva med värdemässig och kulturell mångfald.

Dramatisera kontroverser

Estetiska metoder som forumteater eller teaterbesök kan levandegöra svåra frågor i undervisningen. Den estetiska formen påverkar eleverna känslomässigt, vilket kan öppna upp för att lösa kontroverser. Det kan dock också innebära risker. Vissa elever kan utveckla förståelse och empati utifrån de berättelser de möter, samtidigt som andra kan uppleva det som försök till manipulation.

Konsekvenser för elevers utveckling och lärande

Studierna visar att undervisning som öppet behandlar kontroversiella frågor kan stärka elevernas kritiska tänkande, perspektivtagande och demokratiska kompetens. När lärare däremot undviker dessa frågor riskerar eleverna att söka svar på andra håll, till exempel i sociala medier, där debatten ofta är mer polariserad. Samtidigt kan felhanterade diskussioner i klassrummet förstärka konflikter, skapa otrygghet eller leda till att vissa elever tystnar. Lärarens roll blir därför central för att främja öppenhet, respekt och tydlighet.

Slutsatser

Kontroversiella frågor är en viktig del av undervisningen i ämnet religionskunskap. Lärarens uppdrag är att skapa utrymme för meningsfull dialog, men med respekt för skolans värdegrund och mänskliga rättigheter. Sammanhanget, till exempel klassens sammansättning, elevernas erfarenheter, samhällsdebatten och institutionella ramar avgör vad som uppfattas som kontroversiellt. Kollektiva arbetssätt på skolnivå, inte bara enskilda lärarinsatser, behövs för att ge eleverna en trygg och demokratisk arena att möta känsliga och kontroversiella frågor.

Urvalet av forskning

Forskningssammanställningen bygger på 14 kvalitativa studier från Sverige, Norge och Storbritannien. Studierna undersöker undervisning där lärare på olika sätt kan hantera kontroversiella frågor i religionskunskap. Religionskunskapsundervisning skiljer sig i många länder väsentligt från undervisningen i Sverige. De studier som ingår är alla empiriska primärstudier, varav tolv är publicerade i vetenskapliga tidskrifter och två är vetenskapliga avhandlingar från Sverige och Norge. I översikten exkluderas studier som är gjorda i sammanhang som avviker alltför mycket från Sverige i fråga om undervisningens utformning eller innehåll.

